

Beden-Kimlik İlişkisi Çerçevesinde Transseksüellik

Transsexuality Within the Framework of Body and Identity Relationship

Gülay HALİDİ^a, Selim KADIOĞLU^b

Özet: Transseksüellik psikoloji, sosyoloji, felsefe, hukuk gibi farklı disiplinlerin ilgi alanına giren çok boyutlu bir durumdur. Çağdaş tıp çerçevesinde geliştirilen cinsiyet değiştirme prosedürleri, bu durumun tıbbın ve dolayısıyla tıp etiğinin gündeminde giderek daha fazla yer almasına yol açmaktadır. Transseksüellik bu kısa denemede canlılık, beden, kültür, kişilik, kimlik kavramları ile bağlantıları üzerinden ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Transseksüellik; beden; kimlik; kültürel kimlik

--

Abstract: Transsexuality is a complex situation that different disciplines such as psychology, sociology, philosophy, and law are interested in. The gender reassignment procedures developed within the framework of contemporary medicine cause this situation to take place more and more on the agenda of medicine and therefore medical ethics. In this short essay, transsexuality is discussed through its connections with the concepts of life, body, culture, personhood, and identity.

Keywords: Transsexuality; body; identity; cultural identity

GİRİŞ

Canlı olmak üst soyunun var ettiği, biçimi-büyüklüğü-karmaşıklığı türe göre değişen bir beden halinde ortaya çıkmakla başlar. Beden, önce süresi türe göre değişen geçici bir dönem boyunca gelişme ve daimi olarak da bir yandan yenilenme diğer yandan yozlaşma göstererek uzunluğu ve sona eriş nedeni çeşitlilik gösteren bir dönem boyunca varlığını bütünlük ve devamlılık içinde değiştirerek sürdürür. Canlı olmanın sona erişi yenilenmenin devre dışı kalması, bütünlüğü ve devamlılığı sürdürme potansiyelinin ortadan kalkması ile karakterizedir. Beden canlılık sona erdikten sonra, tamamen parçalanıp dağılıncaya kadar bir süre daha varlığını sürdürür.

İnsan türü özelinde bedenin bir parçası olan merkezi sinir sisteminin çok gelişmiş olması söz konusudur. Farklı unsurları doğanın devamı-alternatifi-karşıtı niteliğini taşıyan ve türün varoluş başarısında en önemli rolü üstlenen kültür, sosyal bir tür olan insanda bu sistemin kolektif-kümülatif çalışmasının ürünü olarak meydana çıkmaktadır. Merkezi sinir sisteminin gelişmişliğinin yol açtığı bir başka önemli durum ise insanda bedeninden öte, bedenini aşkın bir varlık olduğu algısının uyanmasıdır. Ruh olarak adlandırılan ve sonsuzluk-tanrısallık gibi özellikler atfedilen bu aşkın varlık, bedenin sahibi veya kullanıcısı konumuna yerleşmektedir.

İnsanın, doğal ve kültürel boyutları bulunan yaşamını sürdürürken diğer insanlarla ve yakın-uzak çevre unsurlarıyla çeşitli ilişkiler kurması, bu bağlamda değişik roller üstlenmesi, değişik konumlara yerleşmesi söz konusudur. Tüm insanlar ilişkileri-rolleri-konumları üzerinden doğal-kültürel, doğuştan-kazanılmış, geçici-kalıcı, özgün-kategorik bir dizi kimliğe sahip olmakta; farklı bağlamlarda bu kimliklerle anlam kazanmaktadır. Belli bir insanın tüm kimlikleri bir arada göz önüne alındığında ortaya çıkan kompozisyon bir bakıma onun

^aÇukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı, Adana-Türkiye ✉ gulayhal@gmail.com

^bÇukurova Üniversitesi Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı Adana-Türkiye

Gönderim Tarihi: 14.04.2022 • Kabul Tarihi: 16.06.2022

kişiliğini oluşturmaktadır. Kimi kimliklerin diğerlerine göre daha baskın karakterde olduğunu, kişiliğin daha ön plandaki birer unsuru niteliğini taşıdığını söylemek olanaklıdır.

Cinsiyet, kimlikler kompozisyonu içinde ön plandaki sakin bir konuma yerleşmiş, hem doğal hem kültürel boyutu bulunan, doğuştan gelen, kalıcı olan, kategorik bir kimliktir. Bağlam transseksüellik olunca cinsiyetin kalıcılığının, mutlak değil genellikle ve çoğunlukla söz konusu olduğunu ve doğuştanlığının da tartışmaya açık bulunduğunu belirtmek gerekmektedir.

KÜLTÜREL KİMLİK

Kültür, insanın doğaya uyumlanmaya yönelik olarak onda var olan her şeye karşı kendi çabasıyla var ettiği her şeydir (1). Kültür en geniş anlamda insan türünün başlangıçtan beri yapmış-oluşturmuş buldukları tümünü, daha sınırlı anlamda yer veya soy sürekliliği gösteren belli insanların yapmış-oluşturmuş olduklarını ve en dar anlamda belli bir kişinin genel ve yerel yapılmışlar-olusturulmuşlar birikiminden alıp kendisine mal ettiklerini ifade eder (2). Bu son anlamda kültür doğuştan getirilen değil yaşadıkça kazanılan ve öğrenilen bir hassadır (1,3). Kültürel kimlik bağlamında gündeme gelen, insanlığın genel-toplu birikiminin karşılığı olan kültür değil, bu birikimin belli bir topluma-gruba-kişiye mal olan parçası anlamında kültürdür (2,3).

Kültür, kişinin kendisini tanımlamasında da başkaları tarafından algılanmasında da ağırlıklı role sahip bir unsurdur (4-6). Bu bağlamda belli bir kişinin genel olarak ya da sınırlı bir çerçevede kim olduğu, doğal niteliklerinden çok kültürel nitelikleri tarafından belirlenmektedir (4-6). Farklı bir yaklaşımla kültür ile kimlik kavramlarının bire bir aynı anlama gelmemekle birlikte büyük ölçüde örtüştüğünü söylemek; insanların kendileri olma hallerinin ait oldukları kültürel yapılar üzerinden biçimlendirildiğini kabul etmek olanaklıdır (5,6). Kimliğin kültürle bütünleşmesi özellikle ırk, dil, din, etnik grup ve toplumsal cinsiyet gibi başat kategoriler özelinde gerçekleşmekte; bu kültürel kategorilerden din ve cinsiyet kişinin kim olduğunu belirleme bakımından diğerlerine göre daha öne çıkmaktadır (3).

Kültürel kimlik kişinin ait olduğu toplum veya grup üzerinden sahip olduğu niteliklerini ifade etmekte; bir yandan onun kendisi olmasıyla diğer yandan başkalarıyla bir aidiyeti paylaşmasıyla bağlantılı bulunmaktadır (3,5,6). Kitlelerin kendilerine özgülüklerini koruyarak tarihsel varoluş serüvenlerini sürdürmeleri, üyelerinin o kitleye özgü gelişmiş bir kültürel kimliğe sahip olmasıyla olanaklıdır (3). Kültürel kimliğin kendisini göstermesi başlıca kişinin davranışları üzerinden olmaktadır; tersten söylenirse kişinin davranışları büyük ölçüde kültürel kimliğinin yansımaları olarak biçimlenmektedir (3,6). Kültürel kimliğin önemli özelliklerinden biri de dinamik bir yapıya sahip olması; zaman içinde koşulların-olanakların değişimine ayak uydurarak kendisini yeniden inşa etmesidir (3,4).

KÜLTÜREL KİMLİK ve BEDEN İLİŞKİSİ

Diğer tüm varlıklar gibi insan özelinde de beden menşe, kendilik, mekan ve yekundur (7). Bedenlerin canlı ve cansız bedenler olarak ikiye ayrılması söz konusudur ve canlı bedenlerin temel özelliği varoluşlarını dinamik-döngüsel şekilde sürdürmeleridir. Canlı bedenler yapı ve işleyiş yönünden geniş bir yelpazeye yayılmakta ve bu çeşitlilik farklı yaşam biçimlerinin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Somut ve doğal bir varlık olan canlı bedeni, ait olduğu canlılığın yaşamına dair her şeyin ana belirleyicisi, canlılığın içinde yer aldığı her sürecin etkileyicisi ve etkileneni, yaşamı sürdürmeye yönelik davranışların biçimlendiricisidir. Bedenin varlığıyla ve olanaklarıyla biçimlendirdiği davranışlar, kimi türlerde basit ya da karmaşık bir ilişki düzeni içinde bir arada yaşamaya yol açmaktadır (8). İnsan türü özelinde söz konusu düzenin en karmaşık örneği ortaya çıkmakta; toplum olarak adlandırılan bu yapıda, kültürün devreye girişiyle dinamizm daha geniş bir ölçüde taşınmaktadır (3,6,8).

Bedenin, insanın doğal-biyolojik boyutu ile kültürel boyutunun buluştuğu-kesiştiği yer olduğunu söylemek olanaklıdır (9). Özünde bedenin dolaylı bir ürünü olan kültürün, bedene dair bir takım beklentileri, sınırlandırmaları, konumlandırmaları olması ve bunları sağlamaya yönelik olarak beden üzerinde çeşitli tasarruflarda bulunması söz konusudur (8). Kültürün bedeni etkilemesi, belirlemesi hem toplumun geneli hem de beden sahibinin ait olduğu gruplar üzerinden gerçekleşir (4,8). Bu bakımdan beden biyolojik bir varlık, bir organizma olmanın ötesinde tarihsel-toplumsal-kültürel bir inşadır (8). Toplum bedenin ilk üreticisi olmamakla birlikte onun biçimlendiricisi, etkileyicisi, değiştiricisi olabilmektedir (8). İnsan bedeni büyüme-gelişme, yıpranma-yaşlanma gibi doğal değişimlerden öte kültürel olanaklar çerçevesinde gerçekleştirilen çeşitli müdahalelere maruz kalarak da farklılaşmaktadır. Kültürün bedenler üzerindeki belirleyiciliği salt insan bedeni üzerinde değil, geleneksel ıslah yöntemlerinin ve günümüze özgü genetik müdahalelerin kullanımıyla, farklı hayvan ve bitki türlerinin bedenleri üzerinde de ortaya çıkmaktadır. Bu belirleyiciliğin insan türünün evrimi üzerinde yönlendirici olabileceğini düşünmek de olanaklıdır.

Toplumsal rol ve statü kategorilerinin belirlenmesinde beden yapısını ve olanaklarını esas alma yaklaşımının benimsenmesi genel çerçevesinde, bedenin doğal bir yapısal özelliği olan cinsiyet önem kazanmakta, kültürlerin kendilerine özgü toplumsal cinsiyet inşa süreçleri bu özellik üzerinden gerçekleşmektedir (9). Beden bir yandan da toplumsal işbirliği-işbölümü düzeneklerinin kurulması noktasında belirleyici olmakta; toplumsal cinsiyet büyük ölçüde bu düzeneklerin bir türevi-ürünü olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durumda toplumsal bedenin bir boyutu olarak toplumsal cinsiyet rollerinin varlığını sürdürmesi kültürel çerçevede istenir nitelik kazanmakta; siyasi-hukuki-ahlaki düzenlemeler buna yönelik olarak oluşturulmaktadır (9,10). Bedenin ait olduğu kişinin tasarrufuna bırakılmayıp üst denetim altında tutulması da bu bağlamda gündeme gelmektedir (11).

Genel olarak beden kimlik ilişkisi bağlamında bedenin farklı nitelikte pek çok kimliğin belirleyicisi olduğu saptamasını yapmak olanaklıdır. Şişman ya da zayıf, sarışın ya da esmer, yaşlı ya da genç, sağlıklı ya da hasta olma, temelde beden özelliğine dayanan ancak son halini kültür rötuşlarıyla alan kimliklerdir (9). Kadın ya da adam olma, bir başka deyişle cinsiyet kimliği özelinde kültürün rötuş yapmanın çok ötesinde güçlü bir devreye girişi mevcut bulunmakta; insanlar biyolojik açıdan dişi ya da erkek olmanın ötesinde yaşam tarzını ve dünya görüşünü derinden etkileyen toplumsal cinsiyet ile de donanmış bulunmaktadır.

İnsanın doğada var olmasında, onun olanaklarından faydalanmasında ve zorluklarıyla baş etmesinde devreye giren önemli unsurlar bedeni ve bedeninin gücüdür. Biyolojik olarak dişi ya da erkek bedenine sahip olma, toplumsal mekanizmaların inşa edilmesinde belirleyici bir rol oynamıştır (10,12-14). Bedenin olanakları-üretimleri-yansımaları yani biyolojik cinsiyete özgü temsillerin ortaya konulması, bu mekanizmaların hem inşa sürecine hem de sürdürülebilirliğine katkıda bulunmuştur (10,12-14). Cinsiyete özgülük hem toplumun bir üyesi olmanın hem de kendine özgü, biricik olarak kişi olmanın toplumsal yapılanmadaki anlamlı temsillerinden biridir ve kadın-adam, anne-baba, kraliçe-kral, rahibe-rahip gibi kimliklerle özdeşleşmiştir (9,12). Başka bir deyişle biyolojik olandan kültürel olana geçişin kademesi toplumsal bağlamda kimlikler üzerinden gerçekleşmiştir (9,15). Beden ve bedeninin kendine özgülüğü bağlamında cinsiyetin biyolojik açıdan ve bir anlamda kültürel açıdan da belirleyiciliği, bir yandan kültür-toplum bağlamındaki mekanizmalara çarpıcı bir örnek, öte yandan bedeni anlamlandırma, bunun üzerinden kültürel kimlikler-kodlar oluşturmaya yönelik bir yoldur.

Bedeni hem biyolojik hem kültürel bağlamda analiz etme, anlamlandırma, yorumlama hem de beden üzerinden kimlik inşa etme genellikle kişilerin bedenle uyumlanmasını sağlamakla birlikte bazı kişilerde ilginç-çarpıcı aykırılıklara da sahne olmaktadır. Bedenle ya da cinsiyetle özdeşleşmeyip yabancılaşmanın, bu çerçevede bedenle ya da cinsiyetle aykırı kimlik oluşturmanın bir dizi çarpıcı örneği bulunmaktadır. Beden Bütünlüğü Kimlik Bozukluğu [İngilizce Apotemnofili ya da Body Integrity Identity Disorder (BID) ya da BIID]; uzvundan ileri derece rahatsız olma durumu ya da engelli olma arzusuna bağlı olarak tarif edilen rahatsızlık; psikiyatrik bir bozukluk], dismorfofobi (İngilizce Dysmorphophobia; uzvundan ya da organından rahatsız olma durumu; psikiyatrik bir bozukluk) ve “transseksüellik” bunların başlıcalarıdır (13).

Transseksüelliği diğer bedene yabancılaşma ve bedeni kimlikle uyumlu hale getirmeye adını dönüştürmeye çalışma ile karakterize durumlar ile birlikte andıktan sonra, gündeme getirdiği tıbbi ve hukuki süreçler bakımından ona benzeyen ama özünde farklı karaktere sahip bir tabloya kısaca değinmek uygun olacaktır.

Bedende dişi ya da erkek cinsiyet özelliklerinin tam olarak bulunmayışı yani arada kalmışlık tablosu olan hermafroditlikte, toplumun beden üzerinden kimliği oluşturmasının ya da kabul ettirmesinin farklı bir şekli söz konusudur (16). Burada tablonun duygusal-düşünsel olmanın ötesinde yapısal bir boyut da bulunmakta, toplumun devreye girişi yaşamın erken aşamasında aile ve tıbbi otoriteler üzerinden gerçekleşmektedir. Hermafrodit çocuk bireye yönelik müdahale, onun bedeni ve dolayısıyla kimliği üzerinde belirleyici olmaktadır. Bu belirleyicilikte aile faktörünün varlığı sürecin öznel yönünü oluşturmakta; beden aracılığıyla kimliği oluşturma, özellikle tıbbi endikasyonun belirsiz ve çocuğun yaşının küçük olması durumunda, ailenin seçimi doğrultusunda gerçekleşmektedir.

Transseksüellik beden kimlik uyumsuzluğunun ve bu bağlamda ortaya çıkan çatışmanın en çarpıcı örneğidir. Toplumun büyük bölümünü oluşturan transseksüel olmayan kişilerde bedenin kimlik üzerindeki belirleyiciliği doğrudan ve sessiz biçimde ortaya çıkmakta; dişi bedenliler kadın, erkek bedenliler adam olmayı üzerinde fazla düşünmeden benimsemektedir. Transseksüel kişilerde ise söz konusu belirleyicilik bedenin sesini yükseltip değişim talebini dile getirmesi şeklinde olmakta; dişi bedenler adam olmak adına erkek bedeni, erkek bedenler kadın olmak adına dişi bedeni haline gelmeyi istemektedir.

TRANSSEKSÜELLİK

Cinsiyetin doğal boyutu genetik düzeyde ve bedenin dış yapısında kendini göstermekte, evrensel ve yerel açılımları olan kültürel boyutu ise kişinin davranışlarında ve duruşlarında ortaya çıkmaktadır. Eşyeli üremeyi olanaklı kılan veya onun gerektirdiği bir bedensel nitelik olan cinsiyet bağlamında, dişi ve erkek şeklinde iki kategori bulunmakta, istisnai olarak kimi biyolojik temelli sorunlar bu ikisinin arasında kalmaya yol açabilmektedir (16). Temel beden yapısının bir parçası olması bakımından süreklilik arz eden cinsiyet, çağımızın toplumsal bakış açısı ve tıbbi olanakları çerçevesinde dış yapı düzeyinde değiştirilebilmektedir (17,18).

Transseksüellik bu değiştirilebilme olanağından yararlanmış ya da yararlanma arayışı içinde bulunmayı ifade eden bir kavramdır (19,20). Cinsel ilişki partnerinin kendi cinsiyetinden olmasını benimsemeyi ifade eden homoseksüellik ve karşı cinsiyete özgü kıyafetleri-aksesuarları kullanmayla karakterize tra(ns)vestilik ile yaşamın akışı içinde ve bir ölçüde kavramsal düzeyde de karışabilen transseksüellik, kişinin beden ötesi bir varlık olarak kendisini, bedeninde tezahür edende değil diğer cinsiyette görmesi ve bir dizi radikal müdahaleyi göze alarak bedenini kendisine uygun hale getirmeye yönelmesi durumudur (20).

Transseksüelliğin günümüz dünyasında mevcudiyeti, kimi uzak kimi yakın geçmişten gelen koşullar-olanaklar sayesinde gerçekleşmiştir (19). Bunlar hakkında kısa değinmeler halinde bilgi aktarmaya geçmeden önce, aralarında ikili-çoklu, doğrudan-dolaylı kimi bağlantılar bulunmakla birlikte ayrı ayrı ortaya çıkıp geliştiklerini belirtmek uygun olacaktır.

Çeşitli varyantlar halinde insanlığa mal olmuş ve yaygın şekilde benimsenmiş bulunan ruh-beden düalizmi anlayışı, söz konusu koşulların-olanakların başında gelmektedir (21,22). Ruhu esas alan ve kendisi olmayı onunla özdeşleştiren kişi, bedenini geçici bir mekan veya araç kabul etmektedir (23). Bu kabul insan türünü diğer türlerden üstün tutmayı gerekçelendirmenin, ölümsüzlük ve öte dünyaya göç inançlarını beslemenin yanı sıra kişinin başkaları tarafından algılandığı-anlaşıldığı gibi değil başka türlü olduğunu iddia edebilmesine de zemin hazırlamaktadır (23). Transseksüellerin “ruhum dişi/erkek, bedenim ise erkek/dişi” söylemi de bu son husus kapsamında yer almaktadır (19).

Çağdaş dünyada yönetim kademelerine yerleşenler, görünüşte veya sözde de olsa, o konumda geçici olduklarını, meşruiyetlerini tanrıdan değil toplumdaki kişilerden aldıklarını, otoriter eğilimlerden uzak durduklarını, bireylerin kendileriyle ilgili kararları alma hakkına sahip bulunduğunu kabullendiklerini iddia etmektedir (10). Son iddia çerçevesinde, kitlelerin pek de sıcak bakmadığı bireyin cinsiyetini belirleme-değiştirme hakkı yasallık kazanmış bulunmaktadır (17-19).

İnsan bedeninin yapısı ve işleyişi hakkında ayrıntıları giderek artan bir bilgi birikimine sahip olan çağdaş bilimsel tıp, hem yapıya hem de işleyişe yönelik müdahale olanaklarını da günden güne arttırmakta, giderek daha incelikli ve etkili hale getirmektedir. Geniş bir yelpazeye yayılan tıbbi müdahale olanaklarının bir bölümü, beden parçalarının-kısımlarının eksiltmeler veya eklemeler yoluyla yeniden inşasına yöneliktir (24). Bu olanakların varlığında, transseksüellerin genital bölgelerinin ve cinsiyete göre değişen diğer vücut yapılarının istekleri doğrultusunda dönüştürülmesinin yolu açılmaktadır (17-18). Bireyi esas alan toplumsal-hukuki yaklaşımın tıptaki yansımaları olan hasta özerkliğine saygı anlayışı ise teknik açıdan mümkün olan dönüştürme operasyonlarının etik açıdan uygunluğunu sağlamaktadır.

İletişim ve ulaşım olanaklarının artması, farklılıklardan öte ayrılıklara da saygı gösterme anlayışının ve ayrımcılıktan kaçınma titizliğinin yaygınlaşması, artan dünya nüfusu nedeniyle pronatalist politikalarla uzaklaşılması, hukukun geleneksel ahlaki baskılaması gibi kimi unsurlar da transseksüelliğin olanaklılığına ve kabul edilirliliğine dolaylı katkı sağlamaktadır.

Toplumsal cinsiyet, olağan koşullar altında biyolojik cinsiyetle aynı yönde ve onun gelişmiş bir türevi olarak ortaya çıkmakta; kadın ya da adam olmak, makroskopik-mikroskopik bir dizi beden özelliğinin yanı sıra sosyokültürel yapı içinde üstlenilen rollerin ve yerleşilen konumların farklılığı üzerinden anlam kazanmaktadır (13). Transseksüellik özelinde tam da bedensel-toplumsal cinsiyet kimliklerinin uyumu noktasında sorun bulunmaktadır; transseksüel kişi yaşamının erken döneminde yanlış bir bedene yerleşmiş olduğuna, o bedeni düzeltmesi gerektiğine hükmetmektedir (13,19,20). Yaşamın bundan sonrası bir dizi operasyonla istenen bedene kavuşmanın öncesi ve sonrası olarak ikiye ayrılmakta ancak ikinci aşamaya geçiş her zaman mümkün olamamaktadır (13). Yukarıda değinilen transseksüelliğin homoseksüellik ve tra(ns)vestilik ile karıştırılması ise kısa ya da uzun süren ilk aşamada ortaya çıkmaktadır. Cinsiyet kimliğinin kimlikler arasında ön planda yer alışı, transseksüelliğin her iki aşamasında da daha belirgin hale gelmekte; transseksüel olmak kişinin meslek, ülke-yöre aidiyeti, yaş gibi önemli-ağırlıklı kimliklerini dahi gölgede bırakmaktadır (19,20).

Tıbbın ve dış hekimliğinin bedeni sınırlı ölçekte yeniden yapılandırma uygulamaları, bir bakıma kimlik değişimi niteliği taşımakla birlikte karşı cinsiyete geçiş prosedürlerindeki değişim diğerlerindeki gibi çok daha çarpıcıdır. Her biri kimlik değişikliği niteliği taşıyan dişsizlikten inci dişliliğe, kanca burunluluktan hokka burunluluğa, obezlikten atletikliğe geçiş süreçleri, cinsiyet değişikliğine göre hem teknik açıdan daha basittir hem de yargının devreye girmesini ve resmi kayıtların değiştirilmesini gerektirmemektedir.

Tüm kimliklerin hem sahiplerinin hem de başka kişilerin ilgi alanında yer alması çerçevesinde cinsiyet ve özellikle de toplumsal cinsiyet kimliğinin kitlenin büyük bölümünün takibinde olması söz konusudur. Transseksüel kişilerde bu kimliğin alışılmadık dışında bir yapısı ve farklı dışavurumları bulunması, ilgi-takipçi artışına yol açmaktadır. Transseksüellik öyle olan kişinin iç dünyasında çatışmaya-karmaşaya yol açmanın yanı sıra dışarıdan bakanların da pasif gözlemci olarak kalmayıp tepki vermesine yol açan bir niteliktir (19,20). Bu bağlamda ilgi gösteren geniş kitlenin transseksüellik konusundaki yaklaşımlarının dağılımı, toplumun zihin yapısı ve özellikle tutuculuktan yenilikçiliğe ilerleyen spektrumdaki yeri hakkında fikir veren bir gösterge niteliği taşımaktadır (19,20).

Buraya kadar dile getirilenleri özetleyerek ve kritik noktalarını vurgulayarak toparlayacak ve değinilmemiş kimi ayrıntıları ekleyerek zenginleştirecek olursak, söze algılanması-tanımlanması-önemsenmesi konusunda farklı yaklaşımlar bulunan insan bedeninin, toplamı kişiliği oluşturan pek çok kimlikten önemli bir bölümünün

temel belirleyicisi olduğu saptamasıyla başlamak uygun düşecektir. Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet, insanın doğal-biyolojik boyutunda başlayıp kültürel-toplumsal boyutuna uzanan beden temelli kimlikler arasında önemli ve öncelikli bir öge olarak yer almaktadır. Bu ikili kimlik yapısında sarsıntı yaratan transseksüellik, görece az rastlanan ancak odağında yer alan dramatik dönüşüm nedeniyle çok ilgi toplayan, çok bağlamda tartışılan bir durumdur.

Cinsiyet değiştirmenin yakın geçmişe kadar gerçekleştirilmesi olanaksız bir istek olması, transseksüellik eğiliminin ortaya konuşunun gizli-saklı eşcinsel ilişkiler kurmaktan veya karşı cinsiyetin kıyafetlerine bürünmekten ibaret kalmasına yol açmıştır (14,19). Cinsiyet değiştirme günümüzün medikososyal olanakları ve koşulları çerçevesinde ise standart bir uygulama halini almış bulunmakta; zorluklarına, risklerine, formalitelerine rağmen gerçekleştirilme sıklığı giderek artmaktadır.

Kimi doğuştan, kimi çaba sarf etmeden hayatın akışı içinde kendiliğinden, kimi kazanmak adına mücadele vererek, kimi seçimler, kimi zorunluluklar üzerinden kazanılan çok sayıda kimliğin oluşturduğu kompozisyon kişinin kendisi oluşunu-kendine özgülüğünü belirlemektedir. Beden, geniş bir yelpazeye yayılan bu kimliklerin pek çoğunun oluşmasında veya oluşturulmasında az ya da çok, doğrudan ya da dolaylı olarak devreye girmektedir. Cinsiyet ve cinsellik bedeninin bu devreye girişlerinde ön plana çıkan unsurlardır. Cinsiyet kişinin kendisini biyolojik ve toplumsal düzeyde tanımlaması bağlamında; cinsellik partner(ler)i ve cinsel yaşamı ile ilgili belirlemeler yapma bağlamında gündeme gelmektedir.

Bedenin insanın hem biyolojik-doğal boyutundaki (dişi ya da erkek olma) hem de kültürel-toplumsal boyutundaki (kadınlık ya da adamlık nitelikleri-olanakları-üretimleri-ürünleri) kimlik inşa edilmesi süreçlerindeki rolü, transseksüellik söz konusu olduğunda alışılmış-çoğunluk tarafından benimsenmiş olandan farklı bir şekilde gerçekleşmektedir. Transseksüellik bağlamında çarpıcı ve karakteristik olan beden ile kimlik arasındaki ilişkinin bu farklılaşması; çatışmalı bir hal almasıdır. Başka bir deyişle benimsenen cinsiyet kimliğinin bedenini işaret ettiği yönde olmamasıdır. Bu durumda her ne kadar bedeninin kimliği belirlemesi yerine kimliğin bedeni belirlemesi gibi yanıtıcı bir izlenim uyansa bile, aslında belirleyici olan yine bedendir. Ancak buradaki belirleyicilik, inkar-tepki üzerinden devreye girmekte; benimsenen kimliğe uygun hale getirilmek üzere bedeni müdahaleye uğratma ihtiyacının doğması söz konusu olmaktadır. Cerrahi prosedürlerle ve hormonal replasmanlarla gerçekleştirilen değişiklikler, beden ile kimlik arasındaki çatışmayı sona erdirmekte ve bedeninin kimlik bağlamında doğrudan kılavuzluk etmesini sağlamaktadır.

SONSÖZ

Transseksüeller ve bir yandan tıbbi diğer yandan yasal boyutları bulunan cinsiyet değiştirme süreçleri, genel ahlak ve tıp etiği bağlamlarında tartışılmanın ve rekonstrüktif cerrahi-jinekoloji-üroloji-endokrinoloji-psikiyatri gibi tıp dallarında yöntem geliştirme arayışlarına yol açmanın yanı sıra kişiyi kendisi yapan kimlikleri ve onlarla bağlantılı olarak ruh-beden, doğa-kültür ikilikleri konusunda derin düşünelere de kapı aralamaktadır. Güçlü birer kimlik olan cinsiyet, toplumsal cinsiyet ve transseksüellik üzerinde çalışmak, insanın kendini tanımlama arayışına ciddi katkı sağlama potansiyeline sahip görünmektedir.

KAYNAKLAR

1. Bulut M. Kültür (ders notları). Ankara Üniversitesi İnsan İlişkileri Tezsiz Yüksek Lisans Programı Kültürel Farklılıklar Dersi. Erişim Tarihi: 4 Mart 2021.
2. Kadioğlu S. Hayatın-sağlığın-ölümün doğal ve kültürel boyutları (ders notları). Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Etiği ve Tarihi Dersi. Erişim Tarihi: 6 Mayıs 2019.
3. Bilgin A, Oksal A. Kültürel kimlik ve eğitim. ACJES. 2018; 2(1): 82-90.

4. Mavi İ. İktidar ve beden: Türkiye’de başörtüsü sorunu [Yüksek Lisans Tezi]. Danışman Bayram AK. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; 2012.
5. Nar MŞ. Kültürel kimlik sorunsalı: Görecelik mi, evrenselcilik mi, yoksa uzlaşma mı. *Antropoloji*. 2019; 37: 72-80.
6. Yıldız E. Çaykara ve bazı köylerinde sosyal yapı ve kültürel kimlik [Yüksek Lisans Tezi]. Danışman Erkal M. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; 2001.
7. Halidi G. İatromekanik: Tıpta bedenin algılanmasına yönelik bir yaklaşım. Ankara Üniversitesi İnsan İlişkileri Tezsis Yüksek Lisans Programı Sağlık ve İnsan İlişkileri Dersi Final Ödevi. Erişim Tarihi: 26 Mayıs 2021.
8. Kara Z. Beden sosyolojisinden ölüm sosyolojisine: İnterdisipliner bir yaklaşım. İçinde: Canatan K, editör. *Beden sosyolojisi*. 3. baskı. İstanbul: Açılım Kitap; 2016. s. 23-43.
9. Turner BS. *Beden ve toplum: Sosyal teoride arayışlar*. (Çeviren Kaya İ, Bulut MB) Ankara: Nobel Kitap; 2020.
10. Torun Y. Siyaset felsefesinde beden metaforu: Organizmacı devlet anlayışı. İçinde: Canatan K, editör. *Beden sosyolojisi*. 3. baskı. İstanbul: Açılım Kitap; 2016. s. 99-116.
11. Foucault M. *Özne ve İktidar*. (Çeviren Ergüden I, Akınhay O) 3. baskı. İstanbul: Ayrıntı Yayınları; 2011.
12. Sancar S. *Erkeklik: İmkansız iktidar, ailede, piyasada ve sokakta erkekler*. İstanbul: Metis Yayınları; 2008.
13. Sandıkçı T, Kara H. Cinsiyet hoşnutsuzluğu: Terminoloji ve psikiyatrik yaklaşımın incelenmesi. İçinde: Az A, Ertin H, editörler. *Tıbbi, dini, hukuki ve etik açıdan bedene yapılan müdahaleler*. İstanbul: İSAR Yayınları; 2020. s. 15-53.
14. Zengin A. İktidarın mahremiyeti: İstanbul’da hayat kadınları, seks işçiliği ve şiddet. İstanbul: Metis; 2011.
15. Okumuş E. Bedene müdahalenin sosyolojisi. İçinde: Canatan K, editör. *Beden sosyolojisi*. 3. baskı. İstanbul: Açılım Kitap; 2016. s.45-65.
16. Ertin H, Az A. DSD ((hermafroditizm) olguları üzerinden etik tartışmalar ve cinsellik etiği. İçinde: Az A, Ertin H, editörler. *Tıbbi, dini, hukuki ve etik açıdan bedene yapılan müdahaleler*. İstanbul: İSAR Yayınları; 2020. s. 63-73.
17. Turan Başara G. Türk medeni kanunu’nun 40’inci maddesi kapsamında cinsiyet değişikliği ve hukuki sonuçları. *TBB Dergisi*. 2012; 103: 245-265.
18. Metin S. Türk medeni kanunu’nda madde 40: Cinsiyet değiştirir (mi). İçinde: Az A, Ertin H, editörler. *Tıbbi, dini, hukuki ve etik açıdan bedene yapılan müdahaleler*. İstanbul: İSAR Yayınları; 2020. s. 15-53.
19. Berghan S. *Lubunya: Transseksüel kimlik ve beden*. İstanbul: Siyahbeyaz Metis Güncel; 2007.
20. Keleş Ş. *Psikiyatristlerin ve cinsel azınlıkların cinsel kimlik ve cinsel yönelim konusuna ilişkin değersel söylemleri [Doktora Tezi]*. Danışman Yalım NY. Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü; 2015.
21. Capra F. *Batı düşüncesinde dönüm noktası*. (Çeviren Armağan M) 2. baskı. İstanbul: İnsan Yayınları; 1992.
22. Descartes R. *Metot üzerine konuşma:1637*. (Çeviren Altınörs A) İstanbul: Bilge Kültür Sanat; 2017.
23. Canatan K. *Sosyoloji ve teolojinin yüzleşme noktası: Beden(siz)leştirme*. İçinde: Canatan K, editör. *Beden sosyolojisi*. 3. baskı. İstanbul: Açılım Kitap; 2016. s.67-95.
24. Çekin MD. *Bedene yapılan müdahaleler: Tarihi ve sosyal arka plan*. İçinde: Az A, Ertin H, editörler. *Tıbbi, dini, hukuki ve etik açıdan bedene yapılan müdahaleler*. İstanbul: İSAR Yayınları; 2020. s. 132-147.